folklor/edebiyat, cilt:17, sayı:66, 2011/2

TARİHSEL SOSYOLOJİDE YÖNTEMİ BULMAK YA DA DOĞAN ERGUN ÜZERİNE BİR DENEME

Can Cengiz*

GİRİŞ

"Söz konusu" edilen hemen hemen her şeyin tarihini 'kadim zamanlara' götürme eğiliminin gündelik dilden çok bilimsel alanın vazgeçilmezi olduğu açıktır ve bu durum toplumsal/sosyal düşünce/felsefe için de aynen geçerlidir. Buna göre insan toplulukları ya da toplum üzerine eğilen düşüncenin tarihi de, antik çağlara kadar geri götürülebilir/götürülmektedir. Dolayısıyla 'topluma dair' düşünce/felsefe birikiminin ilk tohumlarının tam olarak ne zaman/hangi tarihte atıldığı da muallakta kalmaktadır. Sosyoloji ise, kendisini önceleyen düşünce birikiminden farklı olarak bir –ya da en fazla iki- doğum tarihine sahip gözükmektedir. Bu noktada da, sosyolojinin ait olduğu zamanın ve onun felsefeden ayrışmasının kesinliğini belirleyen temel faktör karşımıza çıkmaktadır: "Sosyolojiyi sosyoloji yapan 'yöntem(i)'dir. Nitekim, (bilimsel bir disiplin olarak) sosyolojinin başlangıcından günümüze kadar oluşan teorik gövdesinin önemli bir kısmını epistemolojik ve metodolojik tartışmalar oluşturmakta ve bu tartışmalar hâlâ sürmektedir. Bu vasfıyla; 'Sosyoloji olmaklığını' yöntembilimsel yönelimlere borçlu olan sosyolojiyi, bilimler içinde en fazla yöntem tartışması yapan bilim olarak nitelendirmek yanlış olmaz (Yelken, 2007: 7). Sosyoloji içinde yürütülen yöntembilimsel tartışmaların vazgeçilmez konularından biri ise 'tarih' veya 'tarih – sosyoloji ilişkisi' olmuştur/olmaktadır. Tarih ve sosyolojinin birer bilimsel disiplin olarak

* Arş. Gör.. Maltepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü.

alanlarının nerede başlayıp nerede bittiği, ya da ilişkilerinin nasıl ve ne oranda olması gerektiği hep tartışılagelmiştir. Bu tartışma içerisinde; tarih ile sosyolojinin birbirine kesinlikle karıştırılmaması gerektiğinden, tarihin sosyoloji için son derece verimli bir kaynak teşkil edebileceğine ve nihayet tarihsiz bir sosyolojinin hatta sosyolojisiz bir tarihin olanaksızlığına işaret eden çok çeşitli görüşler dile getirilmiştir.

Sosyoloji – tarih ilişkisinin en hafif deyimiyle 'sorunlu' olduğuna ilişkin görüşler, her iki alanın da birbirinden oldukça farklı yöntemlere ve amaçlara sahip olduğunun altını çizmektedir. Söz konusu düşüncenin sahiplerine göre 'tarihçi' ve 'sosyolog' hep farklı olagelmişlerdir ve neredeyse ontolojik sayılabilecek bu farklılaşma sebebiyle bir noktada birleşmeleri de olanaksızdır. Örneğin Bottomore'a göre: "tarihçiler genellikle belirli dönemlerle ilgili sosyal olgular üzerinde çalışırken, sosyologlar çok sayıda benzer olay üzerinde çalışırlar" (Bottomore'dan akt. Aksoy, 2000: s.28) Bugün ve geçmiş/ farklılıklar ve benzerlikler üzerine yoğunlaşan bir başka ayrıma göre de; "Sosyoloji; halihazırda süregelen ya da zamanla değişmeyen genel nitelikli eylemler üzerinde yoğunlaşırken, tarih; geçmişte gerçekleşmiş ve bugün artık olmayan eylemlerle ilgilidir"(Bauman'dan akt. Alver, 2007: 28). Nilgün Çelebi ise; her iki bilimin de inceleme nesnelerinin ya da yöneldikleri zaman dilimlerinin ayrıştığı görüşünden farklı olarak 'metodoloji'yi merkeze alan bir ayrıma gitmektedir. Bu görüşe göre tarihçi; nedenleri teoriye dayandırmak zorunda değildir, görüntülerin-olguların incelenmesi ve nedenlerinin saptanması yeterlidir. Sosyolog ise bunları saptadıktan sonra teori üretmek/ teoriye dayanmak zorunda olduğu için belli bir yaklaşımın genel ilkeleri ve önermeleri ya da bir paradigmanın bir teorinin kavramsal çerçevesi içindeki yerini göstermek zorundadır. Aksi halde yalnızca tarih yapmış olacaktır. Bu durumda tarih ve sosyoloji konu ve yöntem açısından birbirlerinden ayrılırlar.*

Sosyoloji ile tarih arasında bir ayrımın kaçınılmaz olduğu açıksa da, bu ayrımın bu iki disiplinin birbirine yaklaşmasına engel olmaması gerektiğine yönelik en açık ifadelerden birine ise Peter Burke'da rastlanmaktadır. Ona göre, sosyoloji toplum üzerine genellemeler yaparak benzerliklere odaklanırken, tarihin ise 'çoğul insan toplulukları'nın değişimi ve farklılaşması üzerine eğildiği açıktır. Ancak, bu iki yaklaşım, bazen birbiriyle çelişkili görülse de, onların birbirini tamamlıyor diye görülmesi daha yararlı olacaktır. Burke'ün ve daha birçok düşünürün temas ettiği 'yararlı olma' durumu sosyologların geneli için de kabul görüyor gözükmektedir. Buradan yola çıkarak örneğin Türkiye'de sosyolojinin; Ziya Gökalp'ten H. Z. Ülken'e, Şerif Mardin'den Erol Güngör'e 'tartışmasız en önemli kaynak' olarak tarihe yönelmiş olduğu –ancak her iki alan arasında sistemli bir birliktelik öngörülmediği- söylenebilir.

Yukarıda sözü edilen her iki yaklaşımdan da farklılaşarak, tarihsel sosyolojinin düşünsel temellerini oluşturan ve bu özelliği ile çalışmamız açısından önem taşıyan üçüncü bir yaklaşım tarzı ise, tarih ile sosyolojinin birbirinden ayrılamaz olduğuna işaret etmektedir. Bu görüşlere göre, tarih ve sosyoloji farklı yönlerden farklı yollarla aynı amaca doğru yönelmektedir. Bir anlamda sosyoloji bugünün tarihidir, tarih de geçmişin

* Konu ile ilgili olarak bkz. Nilgün Çelebi, Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları, Ankara, Anı Yay., 2001, s.51-68 Ayrıca Çelebi; sosyoloğun da tarihçinin de "durdukları yer"in bugün olduğunu ifade etmiş ve her ikisinin de bugünden ve bugüne bağımlı olacağını savunmuştur. Bu nedenle de yazara göre "tarihsel sosyoloji mümkün değildir"

sosyolojisi; geçmiş bugünü anlamaya olanak tanır ya da bugün geçmişi sorgulamaya… Tarihsel sosyolojiye 'yardım ve yataklık' eden bu ve benzeri düşüncelere göre tarihe yönelme 'toplumsal' amaçlardan soyutlanarak anlaşılamaz ve hiçbir toplumsal olgu, kendisini meydana getiren sosyal içeriğinden sıyrılarak soyut bir biçimde incelenemez (Aksoy, 2000: 27). 'Tarihsiz bir sosyolojiyi' ve 'sosyolojisiz bir tarihi' beyhude gören söz konusu yaklaşımın Türkiye sosyolojisindeki temsilcisi ise Baykan Sezer – Doğan Ergun çizgisi olmuştur (Alver, 2007: 31). Bu çizgiye göre; "*Gerçekte sosyoloji ile tarih arasında bir ayrım yapmak geçersizdir. Temelde tarih ile sosyoloji arasında bir bütünlük bulunmaktadır ve bu bütünlük aynı uğraşın birbirini tamamlar iki ayrı yanı olmasından öteye, sosyoloji ve tarihin aynı uğraştan başka bir şey olmamalarından kaynaklanmaktadır"* (Sezer, 2006: 67).

Ergun – Sezer ikilisi; yalnızca tarih ve sosyoloji bağının savunucusu olmaları bağlamında değil, aynı zamanda 'kendileriyle çağdaş olan' dünyadaki 'tarihsel sosyoloji' merkezli tartışmaları eşzamanlı olarak ve "Türkiye'den" izlemeyi/karşılamayı başarmış olmalarıyla da önem taşımaktadır. Çalışmamızın konusunu teşkil eden ve "*her toplumsal olgunun tarihsel bir olgu ve her tarihsel olgunun da toplumsal bir olgu olarak*" değerlendirilmesi gerektiğini sürekli vurgulayan Doğan Ergun'un çalışmaları incelendiğinde ise, dünyada yürütülen 'tarih ve sosyoloji' eksenli metodoloji tartışmalarının pek çoğunun hemen hemen aynı tarihlerde Türkiye'de de bir karşılığı olduğu görülecektir. Nitekim çalışmamız ileriki sayfalarda, tarihsel sosyolojinin özellikleri ve ana temaları çerçevesinde Doğan Ergun'un 'nerede durduğu' ve bu duruşun Türkiye'de sosyolojiye olası katkıları üzerinde yoğunlaşacaktır. Ancak, tarihsel sosyolojinin ana başlıkları/temaları tartışmasına geçmeden önce, 'Doğan Ergun düşüncesi'nin tarihsel zeminine de katkıda bulunmak amacıyla, Dünya'da ve Türkiye'de 'tarih ve sosyoloji' ilişkisinin tarihine kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır. Mademki "her toplumsal olgu tarihsel, her tarihsel olgu da toplumsaldır", bizatihi 'tarihsel sosyolojinin sosyolojisi' veya 'tarihsel sosyolojinin tarihi' yapılabilir.

TARİH – SOSYOLOJİ İLİŞKİSİNİN TARİHİ VE TARİHSEL SOSYOLOJİ

Modernizm öncesi 'düşüncenin tarihi', henüz bilimsel-disipliner ayrışmanın yaşanmadığı ve toplumsal-siyasal düşünce alanlarının felsefenin etkisinde ve onunla beraber tanımlandığı bir zaman dilimini işaret etmektedir. Bu durum tarih ve sosyoloji disiplinlerinin tarihsel gelişimi için de aynen geçerli olmuştur. Tarih ve genel olarak sosyal bilimlerin, özelde ise sosyolojinin/sosyal felsefenin ayrılmazlığı on dokuzuncu yüzyıla kadar devam etmiştir. Henüz keskin bir disiplinleşme/uzmanlaşma söz konusu olmadığı için, tarih ve felsefe diğer bilim alanlarıyla her zaman iç içe bir konum sergilemiş ve modern – pozitivist bilim anlayışının yerleşmesi ile birlikte ise tarih ve sosyolojinin de içinde bulunduğu bilimler sınıflaması yeniden yapılandırılmıştır. Pozitivist temelde keskin bir disiplinleşme ve disiplinlerin sınırlarını çizme çabası, birbirlerinden farklı ve giderek akademi(ler) içinde uzmanlaşmış bilimler ve bilim adamları olgusunu doğurmuştur. Sosyoloji alanında disiplinleşme/özerkleşme/uzmanlaşma misyonunu özellikle Spencer ve A. Comte üstlenirken, tarih alanında da Ranke, diğer sosyal bilimlerden ayrılmış bir tarihyazıcılığının başını çekmiştir (Yelken, 2007: 12).

Her ne kadar sosyolojinin bilimsel bir statü kazanmasıyla beraber tarihle bağlarını kopartarak özerkleşmeye çalıştığı söylenebilirse de, bu durum hemen/bir anda gerçekleşmiş değildir. Nitekim 'klasik sosyologlar' olarak tanımlanabilecek olan isimlerin hemen hemen tamamında tarihe ciddi bir yönelmeden bahsedilebilir. Örneğin Durkheim, sosyoloji ile tarihin yakınlaşması gerektiğini açık bir dille ifade etmiş, "*gerek tarihçilerin ve gerek biz sosyologların hedefi, tarihsel veriye sosyolog gibi bakmayı bilen tarihçiler ile tarihçilerin tekniklerini bilen sosyologların yetiştirilmesi olmalıdır*" diyerek tarih- sosyoloji ilişkisini tüm açıklığıyla vurgulamıştır. Ancak; Marx, Weber, Pareto gibi diğer klasik dönem sosyologlarının çalışmalarında da tarih ve sosyolojinin iç içeliği yer bulmuşsa da, söz konusu iç içelik, sosyoloji içinde tarihselliğin yerleşip gelenekselleşmesine yol açıcı bir güce ve özendiriciliğe sahip ol(a)mamıştır. (Çelebi, 2001: 51-68)

Söz konusu gelenek eksikliği, sosyolojinin merkezinin –kendisinin tarihsizliğinden ileri gelen- gelenekselleşememiş bir coğrafyaya kaymasıyla beraber derinlik kazanmıştır. Avrupa ile kıyaslandığında 'geçmişin(in) yeterince büyük görülmediği' veya 'önemsenmediği' Amerika'da oluşturulan sosyoloji, ortaya çıktığı coğrafyayla aynı kaderi paylaşmıştır. Yirminci yüzyılın ortalarına hatta 1970'li yıllara kadar süren tartışmasız egemenliği boyunca Amerikan sosyolojisi, bugüne/şimdiye, toplumsal dengeye/statiğe ve görgülüğe/ampirizme ağırlık veren yapısıyla tarih – sosyoloji ilişkisini olumsuz yönde etkilemiştir. Tarih-sosyoloji bağında yaşanan 'olumsuz' durumun süre gittiği zamana ve ağırlığına nispetle; tarih – sosyoloji ilişkisinin yeniden kurulması yönünde daha hareketli olan alanın –sosyolojiden ziyade-tarih olduğu söylenebilir. Önceleri devlet bilimleri olarak anılan, daha sonra Max Weber'in de kuruluşunda yer aldığı Alman Sosyoloji Derneği'nin çalışmaları altında "sosyal bilimler" adını alan "yorumsamacı-anti pozitivist" gelenek, Almanya'da yirminci yüzyılın başından itibaren çok disiplinliliğe ve tarihselliğe vurgu yapmıştır (Necmettin, 2005: 293). Ancak tarih alanında çok daha önemli olan etkinin Almanya'dan değil Fransa'dan geldiği (tarihin tarihini de değiştiren önemli) bir gerçektir. Daha sonraları "toplumsal tarih" başlığı altında tanınacak olan Annales Okulu, 1920'li yıllarda Marc Bloch ve Lucien Febvre ile başlayan, daha sonraları ise Fernand Braudel'le devam eden yeni bir tarih anlayışının öncüsü olmuştur. Bu yeni tarih anlayışı; "siyasal tarihin egemenliğine karşı, daha geniş ve daha insani bir tarihi" ve "bütün insan etkinliklerini kapsayacak ve olayların anlatısından çok yapıları çözümlemeyi" temel almıştı(r) (Yelken, 2007:15).

Tarih ve sosyolojiyi yakınlaştıran ve 'tarihsel sosyoloji'ye zemin sağlayan asıl gelişmeler ise önce 1960'larda canlanan neo-Marksist ve Weberyen görüşlerle, daha sonraları 1970'lerde Annales Okulu'nun Amerika ve İngiltere'yi de içine alan geniş bir nüfuz alanı kazanmasıyla mümkün olmuştur. 1960'lar boyunca Marksist düşüncelerin sınıf bilincini, tarihsel süreci ve değişik kültürel ve siyasal yapıların rolünü vurgulayan farklı versiyonları, sosyal bilimlerdeki ortodoks akımları eleştirmenin yollarını arayan genç bilim insanlarına çekici gelmeye başlamış, diğer yandan da Alexis de Tocqueville'in ve özellikle Max Weber'in düşünceleri de toplumsal değişim ve karşılaştırmalı toplumsal yapı araştırmacıları için yeni bir ilgi uyandırmıştır. Söz konusu ilgi ve çalışmalar, aralarındaki birçok farklara rağmen "tarihsel sosyoloji" adı altında toplanmaya başlanmış

ve günümüzdeki tarihsel kökenli makro-sosyolojik araştırma/incelemelerin temelini atmışlardır (Skocpol, 2002: 6).

Türkiye'de de, dünya ile benzer biçimde, toplumsal olan/alan ile tarihsel olan/alan arasındaki bağlantının ilk ve güçlü bir biçimde tarihçiler tarafından kurulmaya çalışıldığı ancak daha sonraları bu ilginin başta sosyologlar olmak üzere diğer sosyal bilimcilerce sahiplenildiği söylenebilir. Kimi düşünürlerce yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar etkilerini ciddi bir biçimde sürdüren Osmanlı "romantik dönem" tarihyazıcılığı, II. Meşrutiyet ile beraber bir restorasyon aşamasına girmiştir. Başta Yusuf Akçura ve Fuad Köprülü olmak üzere dönemin tarihçileri, Osmanlı'nın "ilm-i tarih'i ilimden saymayan" (Timur, 1994: 44) yaklaşımına alternatif bir tarihyazımına erken sayılabilecek bir dönemde yönelmişlerdir. Örneğin Yusuf Akçura, Eylül 1913'de, "Osmanlı Tarihi Programı" çerçevesinde encümenin tarih anlayışına yönelttiği sert eleştirilerde, Osmanlı tarihyazımının; "*doğru kaynaklardan beslenmediğini, halk kitlelerine ve onların yaşantılarına değinmediğini ve tarihin en önemli unsuru olan iktisat ve içtimaiyata gerekli önemi vermediğini*" savunmuştur. Dönemine göre son derece gelişkin sayılabilecek olan bu perspektifin daha sonraları, özellikle Fuad Köprülü tarafından devam ettirildiği görülmektedir. Hemen hemen aynı dönemde doğan "Türk Sosyolojisi" de daha önce bahsetmiş olduğumuz gibi başta Ziya Gökalp ve H. Z. Ülken olmak üzere 'tarihe yönelmeyi' önemli bir özellik saymıştır. Ancak Cumhuriyet'in kurulmasından 1960'lı hatta 1970'li yıllara gelene kadar genel olarak, Türk tarihçiliği üzerindeki romantizmi tamamen atamamış*; Türk sosyolojisi de; gerek devletten/siyasetten kendisini yalıtamamış olması gerekse de Amerikan sosyolojisinin etkisiyle tarihle kurduğu bağı yeterince sistemli hale getir(e)memiştir.

Türk sosyoloji dünyasında tarihe yaklaşım noktasında bir bütünlük ve birliğin oluşmadığı, bu anlamda farklı eğilimlerin ortaya çıktığı söylenebilirse de, sosyolojinin tarihle bağının, özellikle 1960'lar ve 1970'lerde ortaya çıkan Marksist arayışlar çerçevesinde geliştiği görülmektedir. "1960'lı yıllar boyunca –daha doğrusu 1973-74'lere kadar- bu ilgi, daha çok uzak geçmişe, yani Osmanlılığa olmuştur. O yıllarda Osmanlı tarihi, üniversite profesörlerinden sol teorisyenlere -hatta daha da ötede militanlara kadar- pek çok sol düşünceye sahip araştırmacı için önemli bir araştırma konusu halini almıştır (Aydınoğlu, 1992: 16). Genel olarak Türk solunun programatik ve aslında pragmatik yönelimi, sosyoloji ile tarih arasındaki bağı sağlıklı bir şekilde kuramadığı yönünde sıklıkla eleştirilmiştir. Diğer yandan, dönemin havası gereğince de, 1971 yılında Türk Sosyal Bilimler Derneği ile Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün ortaklaşa düzenledikleri Türkiye'de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi" semineri, "Türkiye'nin tarihsel sosyolojisi"nin mümkün olduğuna dair işaretler taşımış ve heyecan yaratmış olsa da, bu heyecanın da uzun soluklu olamadığı anlaşılmaktadır.**

* Bu bağlamda özellikle Ömer Lütfi Barkan ve Halil İnalcık isimlerinin istisna teşkil ettiğine yönelik görüşler de bulunmaktadır.

** Sempozyumun sonuç bildirisinde şöyle deniliyordu:
1.Ülkemizin sosyal sorunlarının ve bunların nedenlerinin ortaya çıkarılması için sosyal bilim araştırmalarına büyük önem verilmelidir.
2.Yapılacak araştırmalar Türkiye'ye özgü koşullar içinde değerlendirilmelidir.

Yukarıda ana hatları verilmeye çalışılan Türkiye'de sosyoloji-tarih ilişkisi de göstermektedir ki, Türkiye'de tarihsel sosyolojinin ciddi bir mesafe kat ettiği söylenemez. Örneğin Doğan Ergun'a göre 1960'lı yıllarda sosyolojide görülen gelişmeler sadece sosyolojiye duyulan ihtiyacın serencamı iken, Kayalı'ya göre de; 1960'larda vuku bulan ciddi bir tarih - sosyoloji bağından bahsedilemez. Hatta Kayalı'nın ifadeleri 1960'larla da sınırlı değildir ve Türkiye'de sosyal bilimlerin tarihle bağı her zaman eleştiriye açık bir konum arz etmektedir: "*Toplumsal eylemin aşırı etkisi altında biçimlenen Türk düşüncesi, uzunca bir dönem, tarihten yararlanmayı bir yana bırakmış, eski dönem düşüncelerinin incelenmesini ve irdelenmesini önemsiz görmüştür.*"(Kayalı, 2003: 16).

Görüldüğü üzere Türkiye'de özellikle son dönemde canlanan tarih ilgisinin de sorunsuz olduğunu söylemek epeyce güçtür. Bu bağlamda bir çeşit "bastırılanın ya da hayaletlerin geri dönüşü" bağlamında ele alınan, malumatfuruş, bütünlük hedefinden ve sistematikten yoksun bir tarihe yönelme de "tarihsel sosyoloji" olarak kabul edilemez. Nitekim son dönemde ortaya çıkan canlanmanın makro-tarihselliği özellikle es geçtiğinin altı çizilmelidir. Yayınevlerinde ve üniversitelerde vuku bulan gelişmeye rağmen, Türkiye'de "Türkiye'nin Düzeni", "Türkiye'nin Geri Kalmışlığının Tarihi" veya "Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye" gibi adları –ve temaları- olan kitaplar yazıl(a) mamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de tarih – sosyoloji ilişkisinin en önemli probleminin "tarihe bakılıp bakılmayacağı" yönünde değil, "tarihe nasıl ve niçin bakılacağı" çerçevesinde yaşandığı anlaşılmaktadır. Kısacası, Türkiye'de tarihsel sosyolojinin "yöntemi bulmak" zorunda olduğu aşikardır. İlerleyen sayfalarda çalışmamız, Doğan Ergun'un "Türkiye'nin tarihsel sosyolojisi" için bir çıkış noktası olabileceğinden hareketle, tarihsel sosyolojinin soru ve sorunlarına Ergun'un ne gibi cevaplar verdiği üzerinde duracaktır.

TARİHSEL SOSYOLOJİNİN SORU(N)LARI VE DOĞAN ERGUN

Doğan Ergun'a göre Türkiye sosyal bilimlerinde var olan kördüğümü çözmekteki büyük zorluk ve eksiklik şu iki başlıkta özetlenebilir:

1. Türkiye'deki toplumsal bilimler araştırma ve çalışmalarında, yöntem sorunu, gereği gibi gelişmeler göstermediği için, bir yöntem birliği sağlanamamış ve dolayısıyla en bilimsel yöntem konusunda bir karara varılamamıştır.
2. Türkiye'de, bir iktisat tarihi, bir siyasal tarih, bir dinler tarihi, bir felsefe tarihi, bir bilimler tarihi hiçbir zaman yeterince ilerlememiştir (Ergun, 1991: 117).

Ergun'un yukarıdaki eleştirileri Türkiye'de gerçekleştirilen bütün sosyal bilimlere yöneliyor olsa da, nitelik olarak en çok tarihsel sosyolojiyi ve onun imkanlarını zora soktuğu anlaşılmaktadır. Doğan Ergun sosyolojisinin en önemli özelliğinin tarihselliği ve tarihsel bütünlük anlayışı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Ergun'un

3.Ülkemizin sosyoekonomik yapısı ile ilgili konulara öncelik verilmelidir.

4.Toplumsal yapının dinamiğinden doğan sorunlar, zaman boyutu içinde ve sosyal değişme açısından ele alınmalıdır.

Bkz. Türkiye'de Sosyal Araştırmaları Gelişmesi, Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-11, 1971, Ankara, s.253

Yukarıdaki ilkelerin Türkiye'de sosyal bilimleri/bilimcileri "Türkiye tarihine" yönelteceği/yöneltmek istediği açıktır.

yürüttüğü yöntembilimsel tartışmaların 'tarihsel sosyolojiyi' kapsayacak nitelikte olduğu ileri sürülebilir. Ancak 'tarihsel sosyolojinin yöntemi'ni konuşmanın, sadece Türkiye'deki yöntembilimsel dağınıklıktan değil, bizatihi 'tarihsel sosyoloji'nin kendi iç belirsizliğinden kaynaklanan bir yanının olduğu da söylenebilir. Nitekim, 'tarihsel sosyoloji'ye dair yürütülecek bir literatür taramasında göze çarpan ilk unsur; alanın tanımlanmasındaki yetersizliktir. Her disiplinlerarası alanda olduğu gibi, tarihsel sosyolojinin tanımı, kapsam ve sınırlılıkları üzerinde de bir oydaşma sağlanmış değildir. Alanın sınır(lılık)ları daha ziyade tarihsel sosyologların içinden seçimde bulunacakları bir 'imkanlar kümesi'nin belirsizliğini taşımaktadır. Örneğin, Skocpol'a göre;

"Tarihsel sorunlar üzerine sosyolojik araştırma, geçmiş zamanlar ve mekanlarla ilgili bir araştırma olabilir ya da zaman içindeki, şimdiye doğru giden ve şimdinin içinden akan değişim süreçleriyle ilgili bir araştırma olabilir. Dahası, güncel araştırma pratiği alanında sosyologlar tarihçilerden arşiv yöntemlerini ödünç alabilir ya da tarihçilerin çalışmalarını kanıtın "ikincil kaynağı" olarak kullanabilirler. Yine de bu tür tarihsel teknikler ve kanıtlar, toplumsal dünyayla ilgili başka kanıt toplama ve çözümleme yöntemleriyle kolayca birleştirilebilirler" (Skocpol, 2002: 402).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı üzere tarihsel sosyoloji; bugünle bağı kurulmak şartıyla geçmişe yönelen ve veri toplama teknikleri dahilinde tarihçiliğin kaynaklarından faydalanan, ucu açık bir disiplin görünümündedir.

Tarihsel sosyolojinin sınırları açık olmayan, eklektik yapısına ilişkin bir diğer tanımlanmasına Peter Burke'de rastlamak mümkündür. Buna göre: "*Tarihsel sosyoloji, tarihsel antropoloji, tarihsel coğrafya ve tarihsel iktisat terimleri, hem tarihin bu disiplinlerle bütünleşmesini, hem de onların tarihle bütünleşmesini belirtmek için kullanılır olmuşlardır*"(Burke, 1994: 17).

Kendisine benzer diğer bir çok 'tarihsel yönelimli' alanla beraber tarihsel sosyoloji de, daha geniş ve anlaşılabilir/açık bir alanın –sosyolojinin- altdalı görünümünü sunmaktadır. Alanda var olduğu anlaşılan karışıklık ve belirsizliğe rağmen, tarihsel sosyoloji; "büyük ölçekli yapıların ve uzun erimli değişim süreçlerinin doğası ve etkileri konusunda süregiden disiplinlerarası bir araştırma geleneği" olarak tanımlanabilir.

İster bir alt-dal isterse bir araştırma geleneği biçiminde tanımlansın, disiplinlerarası bir uğraş olma vasfı dolayısıyla 'tarihsel sosyolojinin anlaşılması'nda önem arz eden temel mesele, alanın nasıl ve hangi 'sınırlılıklar'la çalıştığından çok, tarihe yönelirken hangi ilkelerden ve temel kavramlardan faydalandığı olmalıdır. Nitekim Theda Skocpol; 'tarihsel sosyolojinin ana karakteristikleri'ni aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

"En temel olarak, zamana ve mekana somut bir şekilde yerleşmiş olduğu anlaşılan toplumsal yapılar ya da süreçlerle ilgili sorular sorar,

İkincisi, süreçleri zaman içinde ele aldıkları gibi, sonuçların nedenlerini açıklamada zamansal ardışıklığı da ciddiye alırlar.

Üçüncüsü pek çok tarihsel çözümleme, bireysel yaşamlarda ve toplumsal dönüşümlerde niyet edilen ve edilmeyen sonuçların açığa çıkmasından anlam çıkarmak için, önemli eylemlerin ve yapısal bağlamların etkileşimine dikkat eder.

Son olarak, tarihsel sosyolojik incelemeler, özgül türden toplumsal yapıların ve değişim kalıplarının tikel ve değişik özelliklerini aydınlatırlar. Zamansal süreçlerin

ve bağlamların yanı sıra, toplumsal ve kültürel farklılıklar da tarihsel yönelimli sosyologların asli ilgi alanıdır"(Skocpol, 2002: 2).

Bu açıklamadan hareket ederek, tarihsel sosyolojinin genel olarak; **tarihselliğe yönelmiş, nedensellikleri araştıran, diyalektik etkileşimi gözeten ve tikel/özgül olanı sorgulayan** bir araştırma geleneği oluşturduğu görülmektedir. Ve Türkiye'de sosyal bilimlerin tarihselliğinin sorunlu olduğuna ilişkin genel bir kabul taşıyor olmamıza rağmen, nihayet Türkiye'de sosyoloji, özellikle Doğan Ergun'un şahsında, kırk yılı içeren bir zaman zarfı boyunca yukarıdaki temel özelliklere/yönelimlere ilişkin yoğun ve ciddi bir yöntembilimsel tartışma yürütmektedir.

Doğan Ergun, 'Türkiye'de sosyolog' olmanın belirlediği şartlar dahilinde 'sosyoloji-tarih' ilişkisine ve 'tarihsel sosyoloji'ye yönelik soru(n)ları, kendine has kavramları eşliğinde yanıtlamaya çalışmaktadır. Bu sebepten dolayı Doğan Ergun'un katkılarına dair yürütülecek bir soruşturma, Skocpol'un belirttiği 'tarihsel sosyolojinin karakteristikleri'nin yanı sıra, Ergun'un yönteminin ana hatlarını belirleyen kavramları da göz önünde bulundurmak zorundadır.

Yabancılaşma, Kültür ve "Tarih"

Doğan Ergun'a göre insan; "*…toplumsal bir varlıktır; çünkü, toplumda yaşamaya ihtiyacı vardır; insan toplumcul bir varlıktır; çünkü toplumda yaşamaya elverişlidir; insanın yapısında bu elverişlilik vardır, bu yapı ya da nitelik toplumsaldır ve toplumla değişir; insan tarihsel bir varlıktır, çünkü insan toplumların tarihinin bir ürünüdür ve içinde bulunduğu çevrede ilişkileriyle şartlandığına göre bütün halleri toplumunun tarihinin bir özeti sayılır*" (Ergun, 1973: 16).

Görüldüğü üzere, yukarıdaki ifade; insanı toplumla beraber tanımlamaya ve bunun ancak tarihin katkılarıyla gerçekleştirilebileceğine inanan bir nitelik göstermektedir. Bu noktada Doğan Ergun'un; bireyden topluma, özneden yapıya yönelen bir statik sosyoloji anlayışının aksine, toplumdan bireye, yapıdan özneye yönelen tarih içinde dinamik bir sosyoloji anlayışına dikkat çektiği görülmektedir. İnsan, ancak toplumcu, toplumcul, toplumsal bir bakış açısıyla layığınca tanımlanabilir. Ancak Doğan Ergun'un söz konusu 'toplum – merkezci' bakış açısı, kendi sosyolojisinin yöntembilimsel gerekliliğinin üzerinde bir başka modelin, örneğin Fransız yapısalcılığının izlerini taşımamaktadır. Doğan Ergun, özellikle Türkiye'nin de özgül şartlarını göz önünde bulundurarak, insan ile toplum arasında herhangi bir (öncelikli) ayrım ve seçime gitmeyip, bu ikisi arasındaki 'ilişki ve etkileşim'i araştırma sorusu haline getirmektedir. Tam da bu nokta da, Doğan Ergun'un sosyolojisi ve onun katkılarını anlamak için kilit bir önem taşıyan kavram ortaya çıkmaktadır: Yabancılaşma.

Doğan Ergun, İnsan – Toplum – Doğa ilişkisi içerisinde insan ve toplumların mümkün olduğu, ihtiyaç duyulduğu halde gerçekleştirilemeyen bilinçlenmesini 'yabancılaşma' olarak tanımlamakta ve bu nosyona sosyolojisinde önemli bir yer vermektedir. Öyle ki, Doğan Ergun, toplumun içindeki farklılıkları, üretim araçlarının mülkiyeti ve sınıflar dahilinde değil, "yabancılaşma" kavramı aracılığıyla betimleme taraftarıdır. Ergun'a göre sosyoloğun görevi toplumun yabancılaşmış kesimlerini ve bu durumun nedenlerini ortaya koymak olmalıdır. "*Somut sosyoloji, koşullar insanı ne derece yabancılaştırmıştır*

ve insanı yabancılaştıran ilişkilerin özelliği nedir, evrimi nedir, bunları açıklamaya çalışacaktır" (Ergun, 1973: 30-31)

D. Ergun, ilkel toplumlar dışında tüm toplumların sınıflı bir yapı arz ettiklerini ve bu sınıflı yapının yabancılaşmayı beraberinde getirdiği fikrindedir. Bu noktada egemen ve ezilen sınıfların her ikisinin de yabancılaşmış olduğunda ısrar eder. Yabancılaşmayı ortadan kaldırmak ise ancak "sosyolojik bir gerçek" olan sınıfın toplumsal bilinci ile mümkündür. Bu açıklamalarda da görüldüğü üzere Ergun'un ve oluşturmak istediği sosyolojinin temel misyonu; yabancılaşmanın ortadan kaldırılması için sınıf(lar)ı bilinçlendirmeye yardımcı bir bilim üretmektir:

"*Toplumumuzda var olan yabancılaşma(lar) hangi tarihsel koşullara bağlıdır, bir toplumda hangi güçler yüzünden bu yabancılaşmalar olmuştur; işte sosyolojik bilinçlenme yabancılaşmaları meydana getiren engeller önünde bir soruşturma tutumuna girecektir*" (Ergun, 1973: 28).

Görüldüğü üzere Doğan Ergun'un sosyolojisi, temel araştırma konusu/nesnesi olarak 'yabancılaşma'yla ilgilenirken, aynı zamanda yabancılaşmanın ortadan kaldırılabilmesi için sosyolojinin tarihsel bir soruşturmaya girmesini zorunlu görmektedir. Bu noktada eklenmesi gereken bir başka özellik, Doğan Ergun'un 'tarih'ten yalnızca sınıflar arası çatışma ve ilişkiler bütününü anlamaması, aksine yabancılaşma nosyonunu tarihi anlamanın temel yolu olarak ortaya koymasıdır. Bu temel ayrım Doğan Ergun'u, toplumsalı ve tarihini incelerken, sadece ekonomik – maddi süreçlere değil, aynı zamanda –yabancılaşma nosyonunu da içinde barındıran- 'kültür' ve 'kültür tarihi'ne yöneltmiş gözükmektedir. Tarihsel sosyolojinin en önemli isimlerinin çalışmalarına da bakıldığında, bu çalışmaların Ortodoks Marksizm, yapısalcılık, işlevselcilik, davranışsalcılık gibi akım ve ekollerden farklı olarak kültüre ve kültür tarihine önem vermekte oldukları görülmektedir. Kısacası Doğan Ergun sosyolojisinin; asıl olanın üretim ilişkileri olduğundan hareketle toplumsalı etkileyen bir diğer değişken olarak kültüre ağırlık veriyor oluşu, 'tarihsel sosyolojinin genel eğilimi'ne de denk düşmektedir.*

Tarihsel sosyoloji çalışmalarında sıklıkla karşılaşılan "Schumpeter ilkesi"** ve herhangi bir toplumun tarihsel olarak gelişmiş yapılarının, kültürünün ve siyasal kurumlarının köklerinin ancak geçmişte bulunabileceğini ifade eden Bendix'le paralel bir biçimde Doğan Ergun da, kültürün köklerinin geçmişte aranması gerektiğini belirtmiş ve bir 'tarihsel sosyoloji' denemesi sayılabilecek olan "Türk Bireyi Kuramına Giriş"*** isimli kitabında, Türk bireyinin kamusallığa yatkın olduğu varsayımını,

* Örneğin Thompson; insan zihninin bir ürünü olarak kavranan kültür olmaksızın hiçbir üretim tarzı, mülkiyet ilişkisi ya da emek sürecinin olanaklı olamayacağı görüşündedir. bkz. Ellen Kay Trimberger, "E. P. Thompson: Tarihin Sürecini Ayarlamak", Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler, ed. T. Skocpol, çev: A. Fethi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay. 2002, s.244

** Schumpeter ilkesi: Kültürlerarası farklılıkların belli başlı yanlarının, yapısal ihtiyaçlarından, çatışan grup çıkarlarından, şimdiki ve yakın geçmişteki iktidar mücadelelerinden çok, geçmişte, hatta uzak geçmişte kristalleşen tarihsel kalıpların varlığıyla açıklanması gerektiği iddiası. Bkz. Dietrich Rueschemeyer, "Reinhard Bendix'in Karşılaştırmalı Sosyolojisinde Teorik Genelleme ve Tarihsel Tikellik", Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler veYöntemler, ed. T. Skocpol, çev: A. Fethi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay. 2002, s.166

*** Doğan Ergun kitabında şu ifadeyi kullanmaktadır: "Görülüyor ki, kökenlerini öğrenmenin çok yararlı olduğunu biraz önce söylediğimiz (kültür) kültürümüz, sosyolojideki yaklaşımımızın gereği olarak zaten dün'lerdeki

Türkiye tarihinden faydalanarak doğrulamaya çalışmıştır. Bu ve benzeri örneklerden de anlaşılacağı üzere 'Doğan Ergun'un sosyolojisi'; üretim ilişkileri, yabancılaşma ve kültür gibi kilit kavramların izini sürmek amacıyla, sürekli tarihe/tarihsele yönelen bir sosyoloji niteliğindedir.

Her toplumsal olgunun tarihsel, her tarihsel olgunun da toplumsal olduğunu sıklıkla yineleyen Doğan Ergun'a göre toplumsal gerçeğin ilk öğesi tarihtir. 'Gerçeğin öğeleri' yalnızca bugünde/şimdide bulunamazlar ve dolayısıyla gerçekler tarihsel bütünlükleri içinde incelenmelidirler. Çünkü, gözlenebilen toplumsal olay ve olgular, artık gözlenemeyen öğeleriyle birlikte bir bütünlük oluştururlar. Böylece, bilimsel gerçeklik iddiasında bulunacak olan her çalışmanın söz konusu bütünlük içinde tarihe yönelmesini zorunlu gören Doğan Ergun'a göre tarih ya da tarihsellik, sosyologların yararlanabileceği bir bilgi bankası değil, yöntembilimsel bir 'gereklilik' olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim Doğan Ergun, bu gerekliliği Türk Bireyi Kuramına Giriş adlı kitabında şöyle dile getirmektedir: *"Bugünden başlayarak ve yakın geçmişimize doğru giderek incelemeye başlamak. Ve böyle başlamak, yöntemimizin gereği olacaktır*" (Ergun, 1991: 42).

Toplumsal Değişim ve 'Nedenler'i

Theda Skocpol tarihsel sosyolojinin tanımı ve özellikleriyle ilgili olarak kaleme aldığı makalesinde yetkin bir tarihsel sosyolojinin, gerçek yaşamın konularını "politikaya uygunluk"la övünen ve dar amprisist incelemelere odaklanan sosyolojiden daha anlamlı bir şekilde dile getirebileceğinin altını çizmektedir (Skocpol, 2002: 8). Söz konusu "politikaya uygunluk" amacı, büyük oranda toplumu hep denge içinde gören ve bu dengeyi korumanın yollarını araştıran bir sosyolojiyi işaret etmektedir. Skocpol'a benzer bir biçimde Bendix de, toplumu istikrarlı, dengede ve uyumlu görmeye çalışan sosyoloji anlayışını reddetmektedir: "*Denge fikrinde temellenen organik bir toplum kavrayışının zamanımızın başlıca bakış açılarından biri olması, geleceğin tarihçilerine dokunaklı da olsa önemsiz bir ironi gibi görünebilir.*" (Rueschemeyer , 2002: 152).

Yukarıdaki görüşlerden hareketle tarihsel sosyolojinin, mutlaka, toplumsal değişimle ve nedenleriyle ilgilenen bir disiplin olduğu söylenebilir. Doğan Ergun'un da paylaştığı ve sosyolojisinin en temel özelliğini oluşturan bu bakış açısının, Amerikan sosyolojisi içerisinde yaygın kabul gören; toplumun bir denge durumu içinde önceden verili bir yapı ve işlevlerle açıklanabileceğine yönelik görüş açısının eleştirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Doğan Ergun'un eserlerinin önemli bir kısmı da 'doğru yöntemi' bulmak adına önce söz konusu sosyoloji anlayışının eleştirisine ayrılmıştır. Doğan Ergun'a göre toplumu ve değişimini es geçen ve sadece bireye odaklanan sosyologlar, sahte ve yetersiz psikologlardır. Çünkü, "*sosyoloji bireyin bağımsızlığını kırmakla ve bireyi toplum içinde kavramakla en başlıca ilerlemeyi yapmıştır*" (Ergun, 1973: 12-13). ve bilgilerin kaynağını yalnız saymacada ya da yalnız deneyde arayan bir sosyoloji ancak röportaj olarak nitelendirilebilir. Yalnız şimdiki zamanda insan davranışlarını gözlemek, ölçmek, onların yalnız nesnel görünümünü tasvir etmek ve bunlarla bir toplumdaki

oluşumuyla birlikte bizi ilgilendirecektir" bkz. Doğan Ergun, Türk Bireyi Kuramına Giriş, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1991, s.64

ilişkileri açıklamaya kalkışmak gerçeksiz bir sonuç ve kötü bir soyutlama uydurmak demektir.

Ergun'a göre yapısalcılar, her insan olgusunun ya da her toplumsal olgunun altında bilinçsiz bir yapı bulunduğuna inanarak, toplumsal gerçeğin sayısız ya da pek çok verisini, çeşitliliğini, görüntüsünü reddederler, 'bilinçsiz tarih'i aramaya koyulurlar. İşlevselcilik ise; toplumsal şey ve olguların niçin var olduklarını açıklayan, ama, toplumsal şey ve olguların niçin değiştiklerini açıklayamayan, tasvirci bir tavırdan ibarettir ve Ergun'a göre 'bilim fotoğraf değildir'. Sosyoloğun görevi toplumun değişimini ve nedenlerini/niçinlerini araştırmak olmalıdır. Sosyolojinin yöntemi, insan ve toplum olgularını araştırırken, o olguların nasıl olduğuna, nasıl değiştiğine, niçinlere cevap bulmaya çalışmalıdır. Bir sonraki devrin nedenlerini içinde barındıran daha önceki dönemin ve belirleyicilerin araştırılması sosyoloğun en öncelikli görevi olmalıdır. Hatta Ergun'a göre geçmişten kaynaklanan şartlanmaları/belirleyicileri tanımak; yalnız geçmişteki değişimin niteliğini değil, gelecek için değişim olanaklarının bilinmesini sağlayabilecektir (Ergun, 1973: 19).

Geçmişte ve şimdide yaşanan değişimin nedenlerini araştırmaya özel önem veren tarihsel sosyoloji ve sosyologların, nedenselliği, mekanik ve katı deterministik bir açıdan ele almakla yetinmedikleri bir gerçektir. Yani, nedenlerin peşine düşen her sosyoloğun yetkin bir tarihsel sosyolog olduğunu söylemek yersizdir. Tarihsel sosyoloji ve sosyologlar içinde "patikaya bağlılık" metaforuyla açıklanabilecek yaklaşım, indirgemelere açık bir nedenselliğin reddine işaret eder. Buna göre; eğer toplumsal, siyasal, iktisadi süreçler belirli bir noktada girilen patikaya bağımlı ise "toplumsal değişim"in önceden kestirilebilir ve kaçınılmaz bir yönü olamaz. Hiçbir tarihsel durum bir sonrakinin gerekli bir önkoşulu değildir. Her durum "uzun, yavaş, tarihsel olarak özgün süreçlerin" bir ürünüdür. Tarihsel sosyolojinin en güçlü yanı, tam da tarihsel bilgiyi diğer bilgi türlerinden (matematiksel, mantıksal, felsefi vb.) ayıran bu patika algısını merkeze almasıdır (Ergut ve Uysal, 2007: 13).

Doğan Ergun'a göre de; "*Yöntembilim açısından, nedensellik, bir toplumsal olgunun belirtken nedenini önceki toplumsal olgularda aramaya çalışmak demektir. Fakat yöntembilim açısından, nedensellik yetersizdir. Ve bu yetersizlik, ancak ve ancak, incelenen, araştırılan konunun, tarihsel bir düşünüşle, başka konularla karşılıklı ilişkiler içinde bulunduğunu içeren bir tutumla yani diyalektik yöntemle giderilir. 'Şimdiyi geçmişe bağlayan doğru bir tarih bilinci' oluşmadan; toplumlardaki hareket, değişme ve ilerleme gerçeğinin belirleyicilerini anlamaya çalışmadan; bir sosyolog, bir ekonomist, şimdiki araştırmalarını yönlendirecek varsayımlar kuramaz*" (Ergun, 1991: 127). Ergun'a göre, neden-sonuç ancak evrensel karşılıklı bağımlılığın hareketleridir; bu yüzden olayları ve onların oluşlarını daha iyi ve doğru anlamak ve açıklamak için nedensellikten etki karşılığına ya da karşılıklı etkiye geçmek gerekir. Özetle, Ergun'un önerdiği/bulmaya çalıştığı yöntem dahilinde gerçeğin yasaları ve nedenler bulunabilir, ancak bu, toplumu bir 'etkileşim içinde bir bütün' olarak gören tarihsel bir bakış açısıyla mümkündür. Bu önerme de bizi, Ergun'un sosyolojisinin en temel yapı taşına götürmektedir.

Bütüncül Diyalektik

"Karl Marx'ın eserlerine büyük bir hayranlık duyuyorum, toplumsal sorunun ondan daha güçlü bir analizcisi hiçbir zaman olmadı… Ama bu, onun öğretisini tüm bilginin denek taşı olarak saptamaya yeterli midir?"(Bloch'tan akt. Chirot, 2002: 30). Bu soru Marc Bloch'a aittir ve tarihsel sosyolojinin önemli isimlerinin neredeyse tamamının cevap aradığı bir soru olarak da algılanabilir. Nitekim Skocpol'a göre; tarihsel sosyolojinin en önemli isimlerinin neredeyse tamamı, siyasal olarak solcu olmalarına rağmen, aynı zamanda, bilim dünyasının ana akımlarına karşı muhalif bir marjinallik ve Ortodoks olmayan yanıtlar bulma çabası içerisindedirler. Söz konusu sosyologların hemen hemen tamamı; toplumsal yapı ve onun üretim ilişkilerinden etkilenen yanlarına vurgu yapıyor olsalar da, aynı zamanda altyapı ile üstyapı arasında daha çeşitli, eşit ve çoktaraflı bir diyalektiği gözetiyor oluşlarıyla Ortodoks Marksizm'den ayrılmaktadırlar. Örneğin bu sosyologlardan biri olan Karl Polanyi; Marksizmi, insan davranışlarının bütün öteki alanlarına göre ekonomiye ayrıcalıklı bir analitik ve tarihsel statü atfetme yanılgısıyla eleştirmiştir. Polanyi'ye göre, Marksistler, yalnızca 19. yüzyıl Batı Avrupa toplumları için geçerli olan "ekonominin üstünlüğü" ilkesini tüm zamanlara ve mekanlara yaymakla büyük bir yöntemsel hata yapmışlardır. Bu hata, toplumu bütünlüğü içinde/bütün veçheleriyle görebilecek/açıklayabilecek bir diyalektik anlayışın gelenekselleşmesini engellemiştir (Block ve Somers, 2002: 54).

Daha önce de belirttiğimiz gibi Doğan Ergun'un 'sosyolojide doğru yöntemi bulmak' amacını güttüğü eserlerinin önemli bir kısmı, yöntem olarak yetersiz hatta gerçekliğe aykırı olarak gördüğü yaklaşım ve yöntemlerin eleştirisine ayrılmaktadır. "Doğru yöntem nedir/hangisidir?" sorusuna Ergun'un verdiği cevap ise "diyalektik"tir. Ergun'a göre diyalektik yöntemde gerçeğin öğeleri tümlükleri içinde değerlendirilir ve açıklanır. Doğan Ergun'da 'tümlük/bütünlük" nosyonu en bilimsel yöntem olarak tanımladığı diyalektiğin olmazsa olmazıdır, hatta bütünlük diyalektiğe içkindir: "*Gerçeğin özünü belirleyen olgulardan birisi olarak bütünlük olgusu, ilkelerinden birisi olduğu için, diyalektik yöntem, tümdengelimci bir yöntemdir. Ve bu bütünlük ilkesi dahil, bilimsel araştırma konularının özünü yani gerçeğin özünü kapsayabilen öteki çelişme, hareket ve niteliksel değişme ilkeleriyle diyalektik yöntem, en bilimsel yöntem olma niteliğine kavuşmaktadır"* (Ergun, 1993: 32-33).

Her şeyin 'oluş nedeni ve hayatı' olarak nitelendirdiği 'diyalektik hareket ve bütünlük' anlayışı çerçevesinde Doğan Ergun, altyapı- üstyapı ilişkisini de yukarıda görüşlerine yer verilen tarihsel sosyologlara benzer bir biçimde tanımlama eğilimindedir: *"Altyapı en geniş anlamıyla bir toplumun tüm maddesel şartları olarak, üstyapıyı en geniş anlamıyla bir toplumun düşünsel olanakları olarak tanımlarsak, bir toplumda yaşanan ilişkileri altyapının ve üstyapının diyalektik bir sentezi olarak görürüz. Altyapı ile üstyapı arasında diyalektik ilişkiler var demek, bu ikisi arasında etki karşılığı ya da karşılıklı ilişkiler var demektir ki, bu ilişkiler bir birlik olarak sonuçlanırlar ve bu birlik de geçicidir"* (Ergun, 1973: 15-16).

Ergun'a göre, hep hareket halinde olan ve bir tek uğrakta bile çelişkili tezahürler gösteren olguları anlayabilmenin tek yolu olan diyalektik, bir tek belirleyiciye indirgenemez. Diyalektik yöntem; devirler, toplumsal gerçekler ve toplumsal evrenler

arasındaki farklılıklardan hareket etmek ve böylece insan, toplum çeşitliliğini dikkate almak zorundadır. Ancak farklılıklar/özgüllükler de ancak bir **bütünlük** anlayışı içerisinde değerlendirilebilirler. Bu çerçevede Ergun'un ifadeleri yalnızca diyalektiği tanımlamakla kalmaz; sosyolojiyi ve toplumu sürekli alt dallara/gruplara bölen ve değeri kendinden menkul mikro yönelimlere de sert bir eleştiri mahiyeti taşır:

"*Bir toplumdaki bir görünüş ya da çeşitli görünüşler tüm toplumsal olaylarla ilişki halindedir. Şu halde, toplumsal gerçeğin nesnel niteliği sosyoloğu bütünlükleri incelemeye götürür. Bir araştırma, tüm toplumsal gerçeğin herhangi bir ya da bazı görünüşlerini kesen ve ortadan kaldıran bir parantez içine almazsa sosyolojik olur. Sosyoloğun araştırılmasını önerdiği konular gerçek toplumsal birliklere, bütünsel çevrelere bağlıdır*" (Ergun, 1973: 55).

Diyalektik yöntemi doğrudan doğruya bütünlük kavramına bağlamayı, bilimsel araştırmanın en zor ve en hassas yanı olarak gösteren Ergun, kısımsal ya da özel yasaların mutlaka genel bir kurama bağlanması gerektiğine işaret etmektedir. Ancak sosyoloğun içinde yaşadığı toplumu analiz etmek için doğru yöntemi bulması, başka toplumlardan ithal edilmiş, hazır teori ve modelleri zorla topluma uydurmaktan çok farklı bir çabayı gerektirmektedir. Nihayet sosyolog toplumunun farklılıklarıyla baş başadır ve kendi bütüncül çerçevesini kendi toplumuna göre, kendi bulmalıdır. Nitekim Ergun'a göre Türk sosyolojisinin temel eksiliği de burada ortaya çıkmış ve Türk sosyoloğu ya araştırma teknikleri ile yöntemi birbirine karıştırarak yöntemsizliğe itilmiş ya da hazır reçetelere kanarak yanılmıştır.

Her olgunun, her zamanda ve her mekanda birbirinden farklı belirleyicilerle ve bu belirleyicilerin farklı ağırlıklarıyla oluştuğuna yönelik diyalektik yöntem, kaçınılmaz olarak, aynı zamanda her toplumun farklı olduğuna ve kendi tarihsel birikimiyle açıklanabileceğine yönelik bir yöntemi zorunlu kılmaktadır. Zira, "*özelliği olan her toplum tarihinin, özel tarihsel evrim yasaları var demektir; özel tarihsel evrim yasaları demek de, özel tarihsel belirleyiciler demektir"* (Ergun, 1993: 98). Dolayısıyla, toplumu anlamaya yönelen sosyoloji, içindeki topluma ve onun tarihindeki farklılığına; 'romantik', 'duygusal' özdeşlikler vesilesiyle değil, yöntem-bilimsel olarak mecburen eğilmelidir. Söz konusu mecburiyet, bizi; 'Türkiye'de sosyoloji' yapmanın imkan ve yöntemlerini arayan Doğan Ergun'un belki de en kilit kavramına yöneltmektedir.

Tarihsel Özgüllük İlkesi

Bilimsel pratikte var olan tarihsel tikellik ile teorik genelleme arasındaki gerilim özellikle tarih ile sosyolojiyi birleştiren tarihsel sosyolojinin de en önemli unsurlarından biri olmaktadır. Ancak tarihsel sosyologlar, sosyolojinin evrenselleştirici itkisi ile tarihsel tikelliği bir biçimde birleştirmeye çalışırken, ağırlığı özellikle toplumların 'tarihsel özel'liğine vermektedirler. Örneğin, bu sosyologlardan Eisanstadt'a göre, değişim gerçekten de her yerde vardır; fakat yönü ve doğası evrensel değildir ve genel ilkelerle ve ilk nedenlerle açıklanmaz. Değişim her zaman, tikel bir toplumda tanımlandığı şekliyle somut koşullara bağlıdır. İkinci varsayım şudur: evrensel özelliklere ve eğilimlere vurgusuyla evrimci yorumlar toplumların tikel niteliklerini ya da tikel değişim mekanizmalarını saptamazlar. Her şey aynı genel süreçlerin açıklayıcısı

olduğu için, görüngüler arasındaki farklılıkları ayırt etmeye gerek yoktur. Eisanstadt bu varsayıma yanıt verirken, tarihsel kayıtların büyük bir değişiklik gösterdiğini, bu değişkenliğin evrensellerle doyurucu bir şekilde açıklanamayacağını, ayrıca tikel toplumlar ve bu toplumlara içkin kurumlar ve değişimler kesin olarak saptanmadan da açıklanamayacağını belirtir (Hamilton, 2002: 202).

Benzer bir biçimde Doğan Ergun da, her ayrı toplumu ya da belirli bir toplumu incelerken, uygulanan yöntemin, incelenen toplumun toplumsal gerçeğinin özünü yakalayabilecek yasaları/ilkeleri olması gerektiğinden bahsederken, diğer yandan bir tarih felsefesi olarak, tarihin evrensel yasalarını arayan tarihselciliğin reddedilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Bir toplumu kendi özel ve somut tarihinden koparark başka bir toplumun ya da başka toplumların belirleyicilik kalıplarına sığdırmaya çalışmanın, ancak bilim adamının söz konusu toplumu tanımama niyetiyle ya da araştırma yapmama tembelliğiyle açıklanabileceğine inanan Ergun'a göre; toplumların kendine özgülüğü 'tarihsel sosyolojinin' varlık sebebidir:

"*İnsanlar-doğa ilişkilerinin ve insanların kendi aralarındaki ilişkilerin kendi genel yasalarını tarihsel evrim içinde değişik olarak uygulayan toplumların kendine özgü niteliklerinin ağırlık göstermesi, dolayısıyla kendine özgü toplumsal yapıların oluşması tarihsel olan sosyolojinin oluş nedeni olmalıdır. Genel yasaların özel uygulanışları toplumların özelliğiyle açıklanmalıdır*" (Ergun, 1991: 19).

Doğan Ergun'a göre; toplumsal yapıların bağlı olduğu tarihsel koşullar; değişik toplumlarda değişik kurumlar, değişik erkek, kadın, çocuk tipleri oluştururlar. Bu yüzden genel yasalara, genel tiplere, öteki bilimlerde de olduğu gibi soyutlamayla giden sosyolojinin bütün somutluluğu özel tarihlerde, özel şekillerde kendini göstermelidir. Bu sebepten dolayı da, Ergun, kendi eserlerinde de incelediği toplumun tarihsel özgüllüklerine eğilmiş ve varsayımlarına tarihten somut deliller bulmaya çalışmıştır. Eserlerinde de sıklıkla ifade ettiği gibi Türkiye'de sosyoloji yapmanın zorunluluğu "Türkiye Tarihi'ne bakmak"tır. Sosyolog 'tarihsel özgüllük ilkesi' uyarınca her vesileyle kendi toplumuna dönmek, gerçeği kendi toplumu özelinde aramak zorundadır. Kendi toplumunu tanımaya yönelmek ise, ulusal kültürün etkilerinden kaynaklanan kendiliğinden bir süreç değil, sosyoloji yapmanın yöntembilimsel gereğidir ve aksi bir tavır sadece taklitçilikle açıklanabilir:

"Batı toplumlarını açıklamaya yarayacak olan nesnel gerçek bilgilerinin, bizim Türk toplumunu açıklayabileceğine, yöntembilim bakımından-yöntembilimsel olarak İNANMIYORUZ" (Ergun, 1991: 123).

Doğan Ergun'un sosyolojisinde, Türkiye'yi ve sahip olduğu olanakları araştırmak/tanımak da sosyolojinin yöntembilimsel misyonu olarak görülmektedir, söz konusu durum, sosyolojinin sosyoloji olmaklığından ileri gelmektedir. Ergun'un 'kendimizi tanımak' dediği bu sürecin gereği de tarih içerisinde şekillenmiş 'toplumsal ilişkiler'e yoğunlaşmakla mümkündür. Yani Doğan Ergun sosyolojisi, toplumu tanımayı kültürel angajmanlarda değil, sosyolojinin gereklerinde aramaktadır. Türkiye tarihçilerinde ve kimi sosyologlarında tespit edilebilecek olan olası romantik temayüllerden böylece

ayrılan Ergun'un sosyolojisi, Batılı toplumların kavramlarıyla Türkiye'yi anlamaya çalışan sosyologların yaptıklarını ise 'kavram manyaklığı' ifadesiyle eleştirmektedir:

"Batılı toplumların evrimini açıklamaya yaramış kavramlarla, Türkiye'nin tarihsel evriminin aşamalarını göstermek alışkanlığından vazgeçememenin yarattığı bir kavram manyaklığıdır bu. Oysa, sınıflı bir toplum olarak, Türk toplumunu açıklamaya çalışırken, sınıflaşma sürecinin öğeleri olarak, birey, bireysel bilinç, sınıf bilinci öğelerinin Türk toplumunun gerçeklerini yansıtacak-gösterecek tarzda kavramlaşmaları gerekir" (Ergun, 1991: 135).

Türk toplumuna yönelen söz konusu özgül gerçekleri arama süreci Doğan Ergun'u, Batılı toplumların gelişimini/değişimini açıklayan farklı kavramlar ve kavramsallaştırmalar aramaya sevk etmiştir. Genel olarak, tarihsel sosyologların neredeyse tamamında görülmekte olan 'siyasalın/devletin önemi' nosyonu ve siyasal kertenin en az yapısal koşullar kadar önemsenmesi (Ergut ve Uysal, 2007: 13), Türkiye ve onun tarihsel şartları çerçevesinde, Doğan Ergun'un sosyolojisinde –özellikle Türk Bireyi Kuramına Giriş adlı eserinde- merkezi bir önem taşımaktadır. Söz konusu esere göre; 19. yüzyılın sonlarına kadar üretici halk ve yönetici devlet olarak iç içeliği içermiş sınıflı Türk toplumunda, sınıfların, Batılı toplumsal sınıflar anlamında, karşılıklı olarak birbirlerini kabul etmemeleri yerine, iç içeliğin gerektirdiği kamu bilincinin varlığından dolayı sınıflar arasında derin çelişkiler ya da "katı duvarlar" oluşmamıştır. Türkiye'nin tarihi bir biçimde yönetici sınıfların ve devletin ağırlık kazandığı bir toplumsal yapı oluşturmuştur. Ve bu durum Türkiye'yi/Türk toplumunu Batılı toplumlardan farklı bir biçimde ele almayı ve farklı olanaklarını araştırmayı gerektirmektedir. Bu ve benzeri verilerden hareketle Doğan Ergun'a göre, Türk toplumu Batılı toplumlara nazaran bireyciliği değil kamusallığı/kamuculuğu içselleştirmiştir ve geleceği de bu çerçevede oluşturmanın yollarını aramalıdır (Ergun, 1991: 161).

Sosyoloğun birincil görevi 'tarihsel özgüllük ilkesi'nden hareketle, kendi toplumuna özgü yasaları bulmak ve bunu doğru yöntembilimsel-kuramsal altyapıyla birleştirerek geliştirmektir. Doğan Ergun, söz konusu toplumdaki değişik-çeşitli örgüt ve yapıların toplumsal ilişkilerine yoğunlaşan bu sosyoloji anlayışını, Braudel'in 'coğrafya' kavramsallaştırmasını da hatırlatacak biçimde şöyle özetlemektedir:

"Bizim ülkemiz başka bir coğrafya alanındadır ve tarihimiz başkadır. Yani bizim insanlarımızın güçlerinin birleşmesinden başka bir toplumsal yapı oluşmuştur" (Ergun, 1991: 42).

Özetle Doğan Ergun'un; toplumsal ilişkilerin bütünlüğüne yönelen diyalektik bir yöntembilimsel bakış çerçevesinde, ulusal kültüre ve bu kültür içinde görünürlük kazanan yabancılaşmaya alternatifler sunabilecek bir sosyolojinin, yalnızca incelenen toplumun kendine özgü tarihsel birikiminden yola çıkarak oluşturulabileceğinin altını çizdiği söylenebilir. Bu önerme de; hem çalışmamız açısından bizi, hem Türkiye'de sosyolojiyi ve sosyologları 'başladığımız yere' geri götürmektedir: Zira:

"Sözü tarihe, yani Türkiye tarihine bırakmaktan başka bilimsel hiçbir yol yoktur" (Ergun, 1991: 82).

SONUÇ YA DA BİR DEĞERLENDİRME

Kurtuluş Kayalı'ya göre; son dönem Türkiye sosyal bilimlerinde daha mikro konuların öne çıkmasıyla 'tarihe yönelme' de artacaktır. Bugün yaşanan gelişmelerin ışığında sosyal bilimcilerimizin, her geçen gün, tarihsel farklılık ve yerellik vurgusunu öne çıkartacakları söylenebilir. Ancak Kayalı'ya göre; Türkiye'de sosyal bilimlerin 'tarihe yönelimi'; uzak tarihten soyutlanmış mikro alanlarda yoğunlaşarak, bütünsel bir yaklaşımdan yoksun kalma tehlikesine açık görünmektedir (Kayalı, 2003: 16).

Türkiye sosyal bilimlerinde, -yine- Batılı kaynaklara yaslandığı anlaşılan, tarihe teferruat olarak bakan söz konusu mikro yönelimler; etnik çatışma, farklılık, çok kültürlülük, kimlik politikaları, kültürellik, toplumsal cinsiyet, cemaatler siyaseti, enformel sosyallik, dinsel canlanma, küresel direniş gibi terimlerin eşliğinde egemen paradigma olma yönünde ilerlemektedir. Oysa, özellikle 1990'lı yıllarla beraber yükselen "Türkiye'de yeni sosyal bilimler anlayışı"nın, Serpil Sancar'ın ifadesiyle; 'körlükler, özcülükler, görmezden gelmeler ve hatta hastalıklar' taşıdığı aşikardır. 'Kimlik' nosyonu çerçevesinde; cinsiyet, anadil, etnik köken gibi 'sabit'ler üzerinden, sanki bunlar sosyal bağlamlar içinden doğmuyormuş gibi çözümlemeler yapılarak; 'eşitlik ve yabancılaşma' sorunları konuşulmadan, 'kültür'ün sadece 'dışlanmışlar'a ait sabit ve değişmez bir kategori olarak 'bütünsellikten kopartılmasıyla', Türkiye için/Türkiye'de sosyal bilim üretmek mümkün değildir (Sancar, 2004: 49). Söz konusu çabalar, tercümeye dayalı, ithal sosyal bilim çabaları olarak kalmaktadır/kalacaktır.

Diğer yandan Wallerstein'a göre ise; sosyal bilimciler, toplumsal görüngüleri geniş bir şekilde görmeli, görünüşte yalıtık toplumsal görüngüleri daha büyük bir sistemin parçaları olarak incelemelidirler. Sosyal bilimciler, inceledikleri görüngüleri bütün olası etkileri de tanımlayabilecek şekilde "tümlükler"in içine konumlandırmalıdırlar. Dahası toplumsal görüngülere tarihsel olarak bakmalı ve sosyal bilimler arasındaki disipliner sınırların soruşturmalarını sınırlamasına izin vermemelidirler. (Ragın ve Chirot, 2002: 343).

Gerek Kayalı'nın ve Sancar'ın işaret ettiği sorunlar ve gerekse de İmmanuel Wallerstein'ın yukarıdaki görüşleri incelendiğinde, Doğan Ergun'un ve önerdiği sosyolojinin, söz konusu sorunlara olası cevap arayışlarının, görüş ve telkinlerin hepsini, hatta belki de daha fazlasını içerdiği söylenebilir. Sosyolojimizin; "Türkiye sosyolojisi/ Türkiye'de sosyoloji" olabilmesi ve doğru 'yöntemi bulabilmesi' için Doğan Ergun'a gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Bizzat Doğan Ergun'un 'tarihsel sosyoloji' denemesi olarak ele alınabilecek olan 'Türk Bireyi Kuramına Giriş' isimli kitabının dahi, Ergun'un yöntembilimsel önerilerini yeterince işleyememiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de 'tarihsel sosyoloji' yapmanın imkanlarını Doğan Ergun'da aramak ve nihayet onu da aşmak, gelecek bilim adamlarının işi olacaktır/ olmalıdır.

KAYNAKÇA

AKSOY, Mustafa (2000), *Sosyal Bilimler ve Sosyoloji,* Alfa Yayınları, İstanbul.

ALVER, Köksal (2007), "Türk Sosyolojisinin Tarih ile Diyaloğu Yaklaşımı Üzerine Bir Deneme"*,* iç. *Tarih Sosyolojisi*, (der. R. Yelken), Vadi Yayınları, Ankara.

AYDINOĞLU, Ergün (1992), *Eleştirel Bir Tarih Denemesi 1960-71: Türk Solu,* Belge Yayınları, İstanbul.

BLOCK, Fred ve SOMERS, Margaret (2002), "Ekonomist Yanılgının Ötesi: Karl Polanyi'nin Holistik Toplum Bilimi", içinde *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler,* (der. T. Skocpol, çev: A. Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

BURKE, Peter (1994), *Tarih ve Toplumsal Kuram*, (çev: M. Tunçay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

CHİROT, Daniel (2002), "Marc Bloch'un Toplumsal ve Tarihsel Manzarası", Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler, içinde *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*, (der. T. Skocpol, çev: A. Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

ÇELEBİ, Nilgün (2001), *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*, Anı Yayınevi, Ankara.

ERGUN, Doğan (1973), *Sosyoloji ve Tarih: Sosyolojide Yöntem Sorunu*, Yar Yayınları, İstanbul

ERGUN, Doğan (1991), *Türk Bireyi Kuramına Giriş*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

ERGUN, Doğan (1993), *Yöntemi Bulmak: Türkiye'de Toplumsal Bilimlerin Bunalımı,* Gerçek Yayınevi, İstanbul.

ERGUN, Doğan (2006), *Yüz Soruda Sosyoloji El Kitabı*, İmge Yayınları, Ankara.

ERGUT, Ferdan ve UYSAL, Ayşen (2007), "Tarihsel Sosyoloji Ne Yapar? Nasıl Yapar", içinde **Tarihsel** *Sosyoloji: Stratejiler Sorunlar Ve Paradigmalar*, (der: Ferdan Ergut-Ayşen Uysal), Dipnot Yayınları, Ankara.

HAMİLTON, G. Hamilton (2007), "Tarihte Konfigürasyonlar: S.N. Eisenstadt'ın Tarihsel Sosyolojisi: Eisenstadt Ve Tarihsel Sosyolojinin Tarihi", içinde *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*, (der. T. Skocpol, çev: A. Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

KAYALI; Kurtuluş (2003), "Sosyoloji Yapmak, Türkiye'de Sosyoloji Yapmak ya da Türk Sosyolojisinin Yapı Taşlarını Oluşturmak*"*, *Sorgulanan Sosyoloji*, editör: M. Çağatay Özdemir, Eylül Yayınevi, Ankara.

NECMETTİN, Doğan (2005), "Tarihsel Sosyoloji", *Avrupa Günlüğü,* Yıl:3, sayı:1, No:5, s.52-63.

ÖZDEMİR, M. Çağatay (2003), "Sosyolojinin Ontolojik Sorunu", içinde *Sorgulanan Sosyoloji*, (der: M. Çağatay Özdemir), Eylül Yayınevi, Ankara.

RAGIN, Charles ve CHİROT, Daniel (2002), "İmmanuel Wallerstein'ın Dünya Sistemi: Tarih Olarak Siyaset Ve Sosyoloji", içinde *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*, (der. T. Skocpol, çev: A. Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

RUESCHEMEYER, Dietrich (2002), "Reinhard Bendix'in Karşılaştırmalı Sosyolojisinde Teorik Genelleme Ve Tarihsel Tikellik*",* içinde *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan*

Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler, (der. T. Skocpol, çev: A. Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

SANCAR; Serpil (2004), "Türkiye'de Sosyal Bilim Geleneği Üzerine Düşünceler", *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 244, s.43-54.

SEZER, Baykan (2006), *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.

SKOCPOL, Theda (2002), "Sosyolojinin Tarihsel İmgelemi", içinde *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*, (der. T. Skocpol, çev: A. Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

SKOCPOL, Theda (2002), "Tarihsel Sosyolojide Yeni Gündemler ve Yinelenen Stratejiler", içinde *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler,* (der. T. Skocpol, çev: A. Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

ŞAHİN, Özlem (2004), Geçmiş, Tarih ve Sözlü Tarih, *Mülkiye Dergisi*, cilt: 28, sayı: 244.

TİMUR, Taner (1994), *Osmanlı Kimliği*, Hil Yayınları, İstanbul.

TÜRKİYE'DE SOSYAL ARAŞTIRMALARI GELİŞMESİ, (1971), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-11.

YELKEN, Ramazan (2007), *Tarih Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Ankara

YELKEN, Ramazan (2007), "Tarihin Söyleminden Toplumsal Gerçekliğe Geçişler: Tarih Sosyolojisine Bir Giriş", içinde *Tarih Sosyolojisi*, (der: R. Yelken), Vadi Yayınları, Ankara.

TARİHSEL SOSYOLOJİDE YÖNTEMİ BULMAK YA DA DOĞAN ERGUN ÜZERİNE BİR DENEME

Özet

Bilimsel bir disiplin olarak sosyolojiyi, toplumsal-siyasal süreç ve olgular üzerine fikir yürüten diğer düşünsel çabalardan ayıran temel unsur, sosyolojinin 'yöntem(i)'dir. Sosyoloji içinde yürütülen yöntembilimsel tartışmaların vazgeçilmez alanlarından biri ise 'tarih' veya 'tarih – sosyoloji ilişkisi' olmaktadır. Tarih ve sosyolojinin birer bilimsel disiplin olarak alanlarının/sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği, ya da ilişkilerinin nasıl ve ne oranda olması gerektiği soruları, belli başlı metodolojik sorunlar olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Bu makale, sosyolog Doğan Ergun'un ve sosyolojisinin yukarıda sözü edilen soru ve sorunlara vermiş olduğu cevapların, günümüzde de geçerliliğini koruyan çıkış noktaları olarak ele alınabileceği varsayımından hareket etmektedir. Bu varsayım çerçevesinde makalenin ilk bölümünde; dünyada ve Türkiye'de tarih-sosyoloji ilişkisi ile tarihsel sosyolojinin gelişimi ve sorunları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise; öne çıkan belli başlı temalar çerçevesinde Doğan Ergun ve sosyolojisinin "Türkiye'de tarihsel sosyoloji"ye sunduğu katkı ve imkânlar analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyoloji, Tarih, Yöntem, Doğan Ergun, Tarihsel Sosyoloji

FINDING METHOD IN HISTORICAL SOCIOLOGY OR AN ESSAY ABOUT DOĞAN ERGUN

Abstract

The main aspect of sociology which distinguish it from other efforts that put forward ideas on social-political progresses and facts as a scientific discipline is it's methodology. One of the particular areas of methodological discussions in sociology can be defined as "history" or the relation between "history and sociology". Questions such as "where do domains / territories of history and sociology as scientific disciplines start and end?" or "to what extent do these two disciplines can relate to each other" are still methodological questions that need to be answered.

This article is based on the assumption that the answers of Doğan Ergun and his sociology to the questions noted above can be considered as starting points that are still valid today. In this extent, the first part of the article is about history-sociology relationship and the development of historical sociology in both Turkey and the World and the problems about these issues. Second part consists of analyses that seek to explore the contributions made by Doğan Ergun and his sociology to the historical sociology in Turkey.

Keywords: Sociology, History, Methodology, Doğan Ergun, Historical Sociology